

Берасцейская святыня

Пяць пытанняў пра легендарны фаліант

Знаёмы гісторык, даведаўшыся пра маю творчую задуму, прысвечаную Берасцейскай Бібліі, зазначыў: «Глядзі, гэта легендарная кніга – самая загадкавая з усіх калі-небудзь выдадзеных на тэрыторыі Беларусі. Таму ажыццявіць намечанае будзе не проста». І такія словы яшчэ больш падахоцілі ўзяцца за справу.

1. Як называць?

Мінімум тры назвы замацаваліся ў гістарыяграфіі за выдадзеным больш як 450 гадоў таму ў старадаўнім Берасці (цяперашнім Брэсце) фаліантам. Прычым яны розныя і нават аддалена не звязаны сэнсам. Таму без адпаведных ведаў ніколі не здагадаешся, што размова ідзе пра адну і тую ж кнігу. Мяркуюць самі: адны крыніцы надрукаваную ў горадзе над Бугам Біблію называюць Радзівілаўскай, другія – Піньчаўскай, трэція – Берасцейскай. А разгадка тут, як зазначае намеснік дырэктара па навуковай рабоце і выдавецкай дзейнасці Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, аўтар шматлікіх даследаванняў па беларускіх старадруках Аляксандр Суша, не такая і складаная. Паводле месца выдання

гэтую Кнігу кніг прынята называць Берасцейскай, зыходзячы з прозвішча яе фундатара Мікалая Радзівіла Чорнага – Радзівілаўскай, а варыянт Піньчаўская паходзіць ад паўднёвапольскага горада Піньчаў (ён знаходзіцца недалёка ад Кельцаў – цяперашняга адміністрацыйнага цэнтра Свентакшыскага ваяводства), дзе ажыццяўляўся пераклад.

У сярэдзіне XVI стагоддзя Піньчаў быў адным з галоўных цэнтраў кальвінізму ў Польшчы. На хвалі рэфармацыйных ідэй, што ахапілі на той час многія еўрапейскія дзяржавы, новым напрамкам пратэстанцтва захапіўся і ўладальнік гэтага паселішча Мікалай Алясніцкі. Пры яго патуранні ў 1550 годзе з горада былі прагнаны каталікі, а касцёл, збудаваны яшчэ прадзедам Збігневам, які, дарэчы, за сто гадоў да гэтых падзей атрымаў ад папы рымскага Мікалая V тытул кардынала, быў пераасвячоны ў кальвінскі збор.

Практычна адначасова са згаданымі падзеямі там была заснавана і Піньчаўская гімназія – першая на тэрыторыі сучаснай Польшчы пратэстанцкая сярэдняя школа, якую ўзначаліў адэпт рэфарматарства пісьменнік Гжэгаж Оршак. Па яго запрашэнні ў якасці выкладчыкаў гімназіі ў Піньчаў прыехалі вядомыя для сваго часу дзеячы Рэфармацыі, асветнікі і багасловы П’ер Статорыус, Жан Тэнаўдус, Ян Ласкі, Георг Шоман, Анджэй Тржэцескі, Якуб Любельшок, Сымон Зак, Марцін Кравіцкі, Францішак Станкар і Гжэгаж Павел. Менавіта ім пастановай аднаго з кальвінісцкіх сабораў, якія на працягу 1550–1563 гадоў рэгулярна праходзілі ў Піньчаве, і было даручана

▼ Арыгінальны экзэмпляр Берасцейскай Бібліі, выдадзены ў 1563 годзе

ажыццявіць пераклад Святога Пісання на польскую мову.

Для выканання гэтай працы спатрэбілася шэсць гадоў. І толькі затым пераклад трапіў да добрага знаёмца М. Алясніцкага канцлера Вялікага Княства Літоўскага Мікалая Радзівіла Чорнага, які і фундаваў з'яўленне 4 верасня 1563 года ў заснаванай ім жа ў Берасці друкарні першых асобнікаў Бібліі. Дарэчы, яе арыгінальная назва гучыць як «Biblia święta, to est, Księgi Starego y Nowego Zakonu, właśnie z Żydowskiego, Greckiego, y Łacińskiego, nowo na Polski ięzyk, z pilnością y wiernie wyłożone» («Біблія святая, гэта значыць, Кнігі Старога і Новага Запаветаў з яўрэйскай, грэчаскай і лацінскай нанава на польскую мову са стараннасцю і дакладна перакладзеныя»).

Ёсць, на наш погляд, і яшчэ адна немалаважная асаблівасць, звязаная з назвай згаданай Бібліі суадносна з месцам яе друкавання. Справа ў тым, што ў навуковых працах, публіцыстычных артыкулах і звычайных інфармацыйных паведамленнях у СМІ можна сустрэць яе дваякае напісанне-гучанне – Брэсцкая і Берасцейская. Чаму так? І як правільна? Для нашага суразмоўцы і гэтыя пытанні не складаныя.

На думку А. Сушы, назвы Брэсцкая і Берасцейская адносна Бібліі, выдадзенай больш як 450 гадоў таму ў горадзе над Бугам, трэба лічыць раўназначнымі. Першая была ўведзена навукоўцамі, так бы мовіць, аўтаматычна ад сучас-

най назвы горада. Як першапачатковая яна замацавалася і ў навуковым, і ў літаратурным ужытку. Такі варыянт назвы пазначаны і на адзіным помніку гэтай Кнізе кніг, устаноўленым у Брэсце ў 2017 годзе. Аднак апошнім часам шырокае распаўсюджанне атрымала і другое найменне. Відавочна, што сваім паходжаннем яно звязана са старадаўнім назовам горада – Берасце. Менавіта так называлі сённяшні Брэст нашы продкі ў сярэдзіне XVI стагоддзя, калі там друкавалася згаданая Біблія.

– Працэсу пераўвасаблення старадаўняй назвы Брэста ў сучасную можна прысвяціць цэлы гістарычны трактат, – разважае далей Аляксандр Аляксандравіч. – У выніку розных абставін у мінулым горад называўся Бярэсцем, Берасцем, Бжэсцем, Брэстам Літоўскім, Брэст-Літоўскам, Брэстам-над-Бугам, і толькі пасля 1939 года атрымаў свой цяперашні назоў. На мой погляд, азначэнне «берасцейская» ў адносінах да першай выдадзенай на тэрыторыі сучаснай Беларусі Бібліі найбольш поўна перадае дух эпохі, калі пабачыў свет гэты фаліант, найлепш адпавядае мясцовай традыцыі, а не польскім і расійскім назвам. Дый з гістарычнага пункту гледжання гэта будзе правільна, бо сучасны Брэст, як вядома, размяшчаецца крыху на іншым месцы, чым сярэднявечае Берасце. Таму, факсімільна ўзнаўляючы Берасцейскую Біблію, на вокладцы мы зафіксавалі менавіта такі варыянт яе назвы. Што да назваў Радзівілаўская і Піньчаўская,

◀ Панарама горада Піньчаў. 1657 год

► Мікалай Радзівіл Чорны, дзяржаўны і ваенны дзеяч Вялікага Княства Літоўскага, фундатар выдання Берасцейскай Бібліі

то яны часцей выкарыстоўваюцца за межнымі даследчыкамі беларускіх старадрукаў. Праўда, і сярод іх апошнім часам з'явіліся тыя, хто аддае перавагу больш дакладнаму, на маю думку, гістарычнаму варыянту назвы – Берасцейская Біблія...

2. Хто ён, Мікалай Радзівіл Чорны?

Партрэт дзяржаўнага і ваеннага дзеяча Вялікага Княства Літоўскага князя Мікалая Радзівіла Чорнага яшчэ і сёння дзе-нідзе красуецца на білбордах, устаноўленых у гонар знакамітых у беларускай гісторыі асоб. У лютым 2015 года адзначалася 500-годдзе з часу яго нараджэння, што і паслужыла нагодай для такога вольна асаблівага ўшанавання памяці аб ім. З лаканічных інфармацый з энцыклапедыі можна даведацца пра поўны прыгод і важных падзей жыцця піс гэтага неардынарнага чалавека. Таму не будзем засяроджвацца на пераказе шырока вядомых звестак, а звернемся толькі да фактаў, што маюць непасрэднае дачыненне да з'яўлення Берасцейскай Бібліі.

Як лічыць А. Суша, рашэнне Мікалая Радзівіла Чорнага аб выданні фаліянта было не выпадковым, а цалкам усвадомленым і добра прадуманым. Маючы вялікі аўтарытэт і палітычную вагу не толькі ў Вялікім Княстве Літоўскім, але і ў Польшчы, ён мог сабе дазволіць розныя «дзівацтвы». А менавіта адным з іх многія спачатку палічылі заяву князя аб ягоным пераходзе з традыцыйнага каталіцызму ў новае для пераважнай масы жыхароў ВКЛ веравызнанне – пратэстанцтва, а калі больш дакладна, у кальвінізм. Гэты выбар зноў жа не быў спантаным: у свае маладыя гады ды і значна пазней Мікалай Радзівіл Чорны шмат пакалясіў па краінах Заходняй Еўропы, дзе і пазнаёміўся як з больш прагрэсіўным, чым на радзіме, укладам жыцця, так і з пратэстанцкімі веравучэннямі, якія, на яго думку, і спрыялі агульнаму росквіту замежных краёў. Пасля таго як ідэі Рэфармацыі пачалі распаўсюджвацца ў Польшчы (узгадаем тут падзеі ў Піньчаве), ён

шчыра пранікнуўся імі і ў 1553 годзе канчаткова акрэсліў сваю пазіцыю як хрысціяніна-пратэстанта (першапачаткова, відаць, лютэраніна, але потым – кальвініста).

Прыклад М. Радзівіла даволі хутка перанялі і іншыя магнаты ВКЛ – літаральна адзін за адным аб сваім пераходзе ў лона новай веры абвясчалі прадстаўнікі такіх родаў, як Хадкевічы, Кішкі, Валовічы, Глябовічы, Сапегі, Вішнявецкія, Агінскія і інш. Дарэчы, немалую ролю ў гэтым адыгрываў прагматызм: многія хацелі «спадабацца» ўплывоваму Радзівілу, каб атрымаць яго пратэксцыю. Па ўсім відаць, па гэтай жа прычыне рэфармацыйны рух знаходзіў сваіх паслядоўнікаў і сярод шляхты, якая масава пераходзіла ў кальвінізм. Таксама актыўна прымалі вучэнне Лютэра і Кальвіна і простыя жыхары гарадоў і мястэчак.

Для распаўсюджвання ідэі Рэфармацыі ў Вялікім Княстве Літоўскім яго «некаранаваны кароль», як называлі М. Радзівіла, пачаў узводзіць у сваіх буйных паселішчах евангелісцкія царквы – кальвінскія зборы. Яны паўсталі ў Вільні, Нясвіжы, Клецку, Койданаве, Оршы... Іншыя магнаты, паслядоўнікі кальвінізму, таксама далучаліся да гэтага працэсу. Працаваць у зборах запрашаліся пастары і прапаведнікі, шырока вядомыя сваёй

адукаванасцю і аратарскімі здольнасцямі. Але іх дзейнасць не абмяжоўвалася толькі правядзеннем службы. М. Радзівіл вялікую ўвагу надаваў адукацыі, і, дзякуючы яго намаганням, пры кожным зборы былі адкрыты пачатковыя школы, у якіх маладыя людзі вучыліся чытанню, пісьму, а таксама асновам новай хрысціянскай веры. Маючы прынцыпова іншую сістэму навучання, гэтыя ўстановы давалі значна лепшую адукацыю, чым праваслаўныя і каталіцкія школы таго часу, і спрыялі таксама хуткаму пашырэнню рэфармацыйных ідэй на тэрыторыі ВКЛ.

Адным з асяродкаў кальвінізму сярод іншых паселішчаў, якія належалі М. Радзівілу, на сучасных беларускіх землях стала і Берасце. Гэты горад князю прыйшоўся даспадобы, бо ўдала размяшчаўся на шляху, які злучаў дзве сталіцы – вялікалітоўскую Вільню і польскі Кракаў. Тут ён размясціў адну са сваіх родавых рэзідэнцый, пабудаваў кальвінскі збор і школу пры ім, сюды ж запрасіў з Кракава і друкара Бярнарда Ваяводку, прапанаваўшы ўзначаліць заснаваную на радзівілаўскія грошы друкарню.

– Перадумовы з’яўлення ў старадаўнім горадзе над Бугам, так бы мовіць, пратэстанцкага варыянта Кнігі кніг лагічна вынікаюць з працэсу імклівага

распаўсюджвання на тэрыторыі ВКЛ ідэй Рэфармацыі, натхняльнікам і завадатарам якога, а таксама ў вялікай колькасці выпадкаў і фундатарам быў Мікалай Радзівіл Чорны, –значае А. Суша. – А яшчэ так супала, што зерне зробленага ў Піньчаве вядомымі пратэстанцкімі багасловамі легла ва ўрадлівую глебу: менавіта ў той час, а гэта, падкрэслім, сярэдня XVI стагоддзя, у Берасці знайшліся майстры, здольныя надрукаваць такія ўнушальныя фаліанты. Дарэчы, факсімільна паўтарыць выданне сучасным друкарам было няпроста...

3. Чаму на польскай мове?

Як ні дзіўна, але адказ, здавалася б, на вельмі простае пытанне «Чаму Берасцейская Біблія была надрукавана папольску?» такім жа лёгкім не з’яўляецца. Так, відавочна – яе пераклад быў зроблены на польскую мову. Аднак чаму менавіта яму аддаў перавагу Мікалай Радзівіл Чорны, выдаткаваўшы пры гэтым на выданне гадавы даход сваіх вотчын – 10 тысяч залатых дукатаў? У сярэдня XVI стагоддзя, калі разгортвалася згаданая выдавецкая «эпапея», ужо існавалі і мелі шырокае распаўсюджванне на землях ВКЛ біблейскія кнігі, перакладзеныя на старабеларускую мову і надрукаваныя

◀ Берасце на гравюры шведскага мастака-баталіста Эрыка Дальберга. 1657 год

▲ Гравюры на старонках Берасцейскай Бібліі

ў Празе і Вільні Францыскам Скарынам, і іх цалкам можна было б запазычыць для добрай выдавецкай справы. Тым больш што на старабеларускай мове ў Вялікім Княстве Літоўскім тады пісаліся законы, вялося справаводства, карысталіся ёю ў сваёй перапісцы і Радзівілы, у тым ліку, як пацвярджаюць архіўныя крыніцы, і сам фундатар Берасцейскай Бібліі.

Наш суразмоўца лічыць, што М. Радзівіл, хутчэй за ўсё, замахнуўся на арыгінальнае выданне Бібліі, каб тым самым засведчыць веліч Вялікага Княства Літоўскага, а заадно, канечне ж, заявіць і пра ўласную самавітасць як «некаранаванага караля ВКЛ». Выданне і сапраўды атрымалася эксклюзіўным. Фаліант фарматам «у ліст», дзе кожны аркуш мае памеры больш як 40 x 25 см, змяшчае амаль 1,5 тыс. старонак. Яго тэкст надрукаваны гатычным шрыфтам у дзве калонкі па 58 радкоў у кожнай і мае так званую «паветраную» вёрстку, гэта значыць, на вялікіх палях адводзілася шмат месца, дзе можна было б рабіць паметкі і змяшчаць патрэбныя каментарыі. Аздоблена кніга вырабленымі ў тэхніцы ксілаграфіі высокапрафесійным майстрам, імя якога, на жаль, застаецца невядомым, 14 арыгінальнымі гравюрамі на біблейскія тэмы і двума таксама вельмі прыгожымі тытульнымі лістамі. Па-май-

стэрску выкананы і застаўкі, віньетки, вялікія літары-ініцыялы. Уладальнікі звычайна вельмі прыгожа аздаблялі гэта выданне: заказвалі адмысловы пераплёт ці трывалую скураную вокладку з залатым цісненнем, металічнымі засцежкамі, навугольнікамі і жуковінамі. Унушальнай атрымалася і вага выдання, з чаго некаторыя, асабліва крытыкі дзейнасці М. Радзівіла, як пісаў прадаўжальнік справы берасцейскіх кнігадрукароў нясвіжскі багаслоў Сымон Будны, кпілі, маўляў, кнігу «не толькі насіць, а і вазіць цяжка». Усе гэтыя кампаненты адной толькі выдавецкай справы прыкметна вылучалі, дый, няма чаго граху таіць, вылучаюць і цяпер Берасцейскую Біблію сярод кніг, што былі выдадзены калі-небудзь на тэрыторыі Беларусі.

Акрамя згаданых, ёсць і яшчэ шэраг адметнасцей, якія робяць гонар выдадзенай у 1563 годзе ў Берасці кнізе Святога Пісання. Напрыклад, у прадмове, напісанай даступнай мовай, гаворыцца пра неабходнасць асабістага прачытання Бібліі, у процівагу таму, каб слухаць яе пераказ святарамі падчас царкоўнай службы. Дзеля гэтага ў яе пачатку і змешчаны каляндар, дзякуючы якому кожны мог удакладніць, якую частку Бібліі ён павінен чытаць у той ці іншы дзень на працягу ўсяго года. Адрознівае выданне ад аднатыпных іншых і факт падзелу тэксту на пранумараваныя вершы – да гэтага такі прычып выкарыстоўваўся толькі аднойчы, у французскім перакладзе Бібліі кнігавыдаўца Роберта Стэфануса. Упершыню ў гісторыі беларускага кнігадрукавання на апошніх старонках фаліанта размешчаны прадметны паказальнік – ён змяшчае пэўныя словы і нават фразы, а таксама нумары старонак, дзе іх можна знайсці. Ёсць там і падрабязныя каментарыі пэўных біблейскіх афарызмаў, апостальскіх выслоўяў і павучанняў. У Берасцейскай Бібліі былі змешчаны ўсе тэксты Старога і Новага Запаветаў, што зрабіла яе яшчэ і адным з самых поўных такіх выданняў свайго часу.

– Але галоўнай асаблівасцю згаданай Кнігі кніг лічыцца факт яе перакладу

непасрэдна з моў арыгінала – іўрыту і грэчаскай, што мае вялікае значэнне ў рэлігійным асяроддзі, – расказвае далей А. Суша. – Да гэтага ў свеце, зыходзячы менавіта з такіх падстаў, Святое Пісанне было пераўзноўлена на нацыянальныя мовы толькі ў двух-трох выпадках. Усе астатнія пераклады не адпавядалі згаданаму крытэрыю, былі, так бы мовіць, апасродкаваныя, зробленыя з лацінамоўнага варыянта Кнігі кніг.

Сярод такіх неарыгінальных перакладаў была і каталіцкая польскамоўная Біблія Леапаліты, якая выкарыстоўвалася таксама на тэрыторыі ВКЛ. Сюды ж трэба аднесці і Біблію Францыска Скарыны. Мікалай Радзівіл Чорны адразу замахнуўся на эксклюзіў: ім ва ўсіх адносінах і стала Берасцейская Біблія. Менавіта яе, аб чым сведчаць архіўныя крыніцы, ён асабіста сам і праз сына і сяброў падносіў у дар многім тагачасным кіраўнікам еўрапейскіх краін. І атрымальнікі выказваліся пра яго тварэнне выключна станоўча.

Што ж да выбару мовы выдання, то прыярытэт быў адроджаны польскай толькі таму, што на той час яна з’яўлялася мовай кальвінскай царквы ВКЛ, аднак ёю актыўна карысталіся не толькі пратэстанты, але і каталікі, і нават праваслаўныя. Вось чаму выкарыстанне яе – цалкам заканамернае.

4. Дзе міфы, а дзе праўда?

Берасцейскую Біблію сёння вывучаюць у некалькіх аспектах. Гісторыкам, напрыклад, цікава, для каго яна была выдадзена і які быў яе тыраж. Лінгвістам важны пераклад на польскую мову з арыгіналаў. Навукоўцы, што даследуюць гісторыю літаратуры, хочуць высветліць, як гэты фаліант пачуваў сябе ў чытацкім асяроддзі свайго часу. Тым не менш, як і любы варты вагагі культурны помнік, выдадзеная ў 1563 годзе ў Берасці Кніга кніг ахутана арэолам загадкавасці. Як лічыць А. Суша, падставы стварэння міфаў вакол гэтага выдання самыя розныя. Адны невядомыя нам аўтары хацелі ўзвысіць дзецішча М. Радзівіла, таму і

▲ Знаёмства вучняў з Берасцейскай Бібліяй падчас правядзення квеста «Кніжны лабірынт» у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, прысвечанага пачатку новага навучальнага года. 2 верасня 2019 года

адрасавалі яму хваласпевы. Другія, наадварот, з мэтай прыніжэння ганьбілі імя і справу князя. Трэція ж ад звычайнага няведання сутнасці справы выказвалі беспадстаўныя меркаванні. Парадаксальна, але факт: многія з прядуманага ўспрымаецца асобнымі даследчыкамі без ніякага сумнення, трапляе не толькі ў публіцыстычныя, але і ў энцыклапедычныя артыкулы.

Адным з самых распаўсюджаных міфаў, звязаных з Берасцейскай Бібліяй, стала гісторыя з яе спальваннем. Маўляў, пасля смерці Мікалая Радзівіла Чорнага яго спадчыннік, старэйшы сын Мікалай Крыштоф Радзівіл па мянушцы Сіротка, які перайшоў з кальвінізму ў каталіцтва, выдаткаваў нямала сродкаў, каб скупіць выдадзеную бацькам Кнігу кніг і спаліць яе. У адных публікацыях сцвярджаецца, што гэта было зроблена ў двары Нясвіжскага замка, у іншых гаворыцца, што ў Вільні.

Наш суразмоўца перакананы: такога ў рэаліях сярэднявечнай Беларусі проста быць не магло. Па-першае, хоць Сіротка і быў адэптам каталіцтва, да памяці і справы свайго бацькі ставіўся пачціва. Па-другое, ён быў не так дрэнна выхаваны, каб браць на сябе вялікі і незамольны грэх – кінуць у агонь кнігі Святога Пісання. Ну і, па-трэцяе, у XVI стагоддзі падобны факт, калі б ён адбыўся на самай справе, адразу займеў бы шырокі грамадскі рэзананс і абавязковае адлю-

страванне ў пісьмах магнатаў ці яшчэ якіх рукапісных і друкаваных крыніцах. Аднак такіх згадак не выяўлена, як і публічных скаргаў з боку іерархаў пратэстанцкай царквы на ганебны ўчынак, нібыта здзейснены Мікалаем Крыштофам Радзівілам. Па ўсім відаць, такую небылицу прыдумалі езуіты, бо яна паходзіць менавіта з твораў некаторых іх апалагетаў. І чамусьці выкладаецца міф не ў XVI, а... на два стагоддзі пазней. Дзеля чаго гэта імі было зроблена, можна толькі здагадавацца.

Яшчэ адна недакладнасць, якая пранікла на старонкі і айчынных, і замежных выданняў, звязана з называннем неадпаведнай сапраўднасці колькасці старонак старадаўняга фаліянта. Прынамсі, «Энцыклапедыя гісторыі Беларусі» даводзіць, што Берасцейская Біблія налічвае 738 старонак. На самай справе іх у два разы больш, а дакладней – 1488. Такая памылка, хутчэй за ўсё, звязана з яшчэ адной асаблівасцю гэтай Кнігі кніг: нумарацыя старонак у ёй не адпавядае звыкламу прынцыпу – тэксты Старога і Новага Запаветаў падлічаны асобна і толькі «па лістах», гэта значыць з аднаго боку. Акрамя таго, на старонках, дзе змешчаны прадмова, каляндар, прадметны паказальнік наогул не адзначаны іх нумары. І толькі ўважлівы пастаронкавы

падрахунак дае ў выніку пазначаную вышэй лічбу. Такая блытаніна магла адбыцца па самых розных прычынах, і найпершая з іх – няведанне многіх асаблівасцей Берасцейскай Бібліі.

Не ўсё «гладка» і з прозвішчам друкара, які спрычасніўся да выдання фаліянта. Некаторыя даследчыкі сцвярджалі, што кніга – вынік высокага прафесіяналізму Бярнарда Ваяводкі. Аднак Берасцейская Біблія пабачыла свет амаль праз дзесяць гадоў пасля яго трагічнай смерці: як сцвяржаюць гістарычныя крыніцы, ён патануў «у рэчцы». Таму найбольш верагодна, што падрыхтоўкай каштоўнай кнігі займаліся прадаўжальнікі яго справы Станіслаў Мурмеліус і Цыпрыян Базылік, а выдаваў яе, напэўна, апошні з іх.

– Наогул, раскрыты далёка не ўсе загадкі Берасцейскай Бібліі, – канстатуе А. Суша. – Як ні дзіўна, гэтае арыгінальнае выданне доўгі час было паза ўвагай беларускіх даследчыкаў. Яшчэ 50 гадоў таму пра яго наогул не згадвалася ў айчынных навуковых публікацыях. Лічылася, паколькі фаліянт выдадзены на польскай мове, то і належыць ён палякам. Канечне, гэтага ніхто не адмаўляе. Але ў той жа самы час пра гэта выданне, як пра частку сваёй кніжнай спадчыны, не саромеліся заяўляць літоўцы і ўкраінцы. І толькі адносна нядаўна пра Берасцейскую Біблію, як арыгінальны помнік беларускага кнігадрукавання, загаварылі ў нас, што цалкам заканамерна і не падлягае абвяржэнню. А значыць, даследчыкаў яшчэ чакаюць пэўныя адкрыцці і, вядома ж, новыя разгадкі звязаных з гэтай кнігай міфаў.

5. Чым адрозніваецца факсімільнае ад арыгінала?

Сёння ў бібліятэках, музеях і архівах Еўропы і Амерыкі зберагаецца каля 130 экзэмпляраў Берасцейскай Бібліі. Яны знаходзяцца ў рознай ступені захаванасці, ад паўнаwartасных арыгіналаў да кніг з невялікімі альбо значнымі стратамі. У Беларусі да нядаўняга часу афіцыйна былі зарэгістраваны адзін экзэмпляр выдадзенага ў 1563 годзе ў Бе-

▼ У час адкрыцця помніка Берасцейскай Бібліі ў Брэсце. 2017 год

расці Святога Пісання і фрагмент гэтай Кнігі кніг з 138 старонак. Першы захоўваецца ў фондах Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Я. Коласа Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі, другі – у Брэсцкай абласной бібліятэцы імя М. Горкага.

У верасні бягучага года ў час святкавання 1000-годдзя Брэста адбылася вельмі значная падзея – Прэзідэнт краіны А. Лукашэнка падарыў жыхарам горада ўнікальны экзэмпляр Берасцейскай Бібліі, які за ўласныя грошы набылі за мяжой брэсцкія прадпрыемальнікі. «У Год малой радзімы гэтая вечна жывая кніга вяртаецца дадому, – зазначыў тады кіраўнік дзяржавы. – Нашы продкі лічылі, што горад, у якім выдавалася Біблія, знаходзіцца пад асаблівай аховай нябёсаў. Яго ніколі не змогуць знішчыць ні час, ні людзі...».

А напярэдадні юбілею горада над Бугам Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі сумесна з Брэсцкім гарвыканкамам і пры спонсарскай падтрымцы закрытага акцыянернага страхавога таварыства «Белнафтастрах» быў ажыццёўлены і яшчэ адзін праект, непасрэдна звязаны з Берасцейскай Бібліяй – пабачыў свет яе факсімільны варыянт. Каардынатарам і навуковым кіраўніком гэтага выдання з'яўляецца А. Суша. На заканчэнне нашай размовы ён і расказаў пра некаторыя асаблівасці гэтага працэсу:

– Выпуск факсімільнае базіруецца на ўжо выпрацаваных у нашай краіне падыходах па вяртанні ў грамадскую свядомасць кніжных помнікаў, якія маюць непасрэднае дачыненне да гісторыі Беларусі. І чарговы раз для пераўзнаўлення нацыянальнай святыні была выкарыстана практыка дзяржаўна-прыватнага партнёрства. У факсімільным выданні Берасцейскай Бібліі з абсалютнай дакладнасцю перададзены ўсе асаблівасці арыгінальнага выдання: яго памеры, вага, характар друку, папера і г. д. Спецыяльна па старажытных тэхналогіях і цалкам уручную быў выкананы арыгінальны пераплёт. Над выпускам фаліянтаў, а пабачылі свет ужо 15 экзэмпляраў, працавалі супрацоўнікі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі і вы-

▲ Факсімільнае Берасцейскай Бібліі – галоўны экспанат на 71-й Франкфурцкай міжнароднай кніжнай выставе-кірмашы. Кастрычнік 2019 года

давецкага дома «Сегмент». Намаганнямі першых на выдавецкім абсталяванні «нацыяналкі» былі аддрукаваны старонкі кнігі, а іх прашыўку і пераплёт выконвалі спецыялісты згаданага выдавецтва. Узорам жа для ўзнаўлення нам паслужыў экзэмпляр Берасцейскай Бібліі, які захоўваецца ў польскім горадзе Торунь, у бібліятэцы мясцовага ўніверсітэта. Першапачаткова ён належаў Багуславу Радзівілу – ваеннаму і дзяржаўнаму дзеячу Вялікага Княства Літоўскага, аднаму са спадчыннікаў Мікалая Радзівіла Чорнага.

Без сумнення, каштоўнасць Берасцейскай Бібліі ў яе вялікай значнасці. Яна сведчыць пра багацце і развіццё айчынай культуры ўжо ў той далёкі час. Гэта Кніга кніг была і застаецца сімвалам не толькі горада над Бугам, але і ўсёй Беларусі. А яшчэ яна садзейнічае папулярызаванню нацыянальнай гісторыка-культурнай спадчыны. Аб чым сведчыць вялікая зацікаўленасць, праяўленая да яе факсімільнае наведвальнікамі нядаўняй 71-й Франкфурцкай міжнароднай кніжнай выставы-кірмашы. Выданне, без сумнення, сталася цэнтральным экспанатам беларускага павільёна і прыцягвала да сябе ўвагу не толькі кнігалюбаў, але і вядомых экспертаў-кнігазнаўцаў з розных краін свету, многія з якіх цікавіліся магчымасцю набыцця факсімільнае гэтай знакамітай Кнігі кніг.

Сяргей ЖОЛУД

Фотаздымкі прадастаўлены А. СУШАМ